

ХУЛОСАИ НИҲОИИ
ШУРОИ ДИССЕРТАТСИОНИИ 6D.KOA-038 НАЗДИ ДОНИШГОҲИ
МИЛЛИИ ТОЧИКИСТОН АЗ РҶИ ДИССЕРТАТСИЯ БАРОИ
ДАРЁФТИ ДАРАЧАИ ИЛМИИ НОМЗАДӢ ИЛМҲОИ БИОЛОГӢ

Парвандаи аттестатсионии № _____

Қарори шурои диссертатсионӣ аз 15 июни 2023, №20

Барои сазовор донишгари Муродова Моҳира Ҳусеновна шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои биологӣ.

Диссертатсия дар мавзӯи «Баҳодиҳии маҳсулнокии гӯсфандон аз рӯи нишондиҳандаҳои биохимиявии хун» аз рӯи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия ба химояи такрорӣ қабул карда шуд, суратчаласи №17 аз 06.04.2023 шурои диссертатсионии 6D.KOA-038-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 17, бо фармони КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 8 апрели 2022 №119) шурои диссертатсионӣ.

Довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ Муродова Моҳира Ҳусеновна, соли таваллудаш 1977, соли 2012 Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро бо ихтисоси биолог, муаллими фанни биология хатм намудааст.

Диссертатсия дар кафедраи биохимияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, озмоишгоҳи клиникӣ муассисаи давлатӣ пажӯҳишгоҳи гастроэнтерологии АИТ ВТ ва ҲИА ҚТ, хоҷагии зотпарварии ба номи С. Шерназарови ноҳияи Хуросони вилояти Хатлон иҷро шудааст.

Муродова Моҳира Ҳусеновна дар айни замон дар кафедраи биохимияи факултети биологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба ҳайси ассистент фаъолият дорад.

Роҳбари илмӣ: Қосимов Раҷабек Бобораҷабович - доктори илмҳои биологӣ, профессори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Муқарризи расмӣ:

1. **Джураева Улуғой Шаймардановна** - доктори илмҳои биологӣ, профессори кафедраи химия ва биологияи Донишгоҳи (Славянии) Россия ва Тоҷикистон.

2. **Носирҷонова Хурсанд Раҳимовна** - номзади илмҳои биологӣ, муаллими калони кафедраи биохимияи Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино ба диссертатсия тақризи мусбат доданд.

Муассисаи тақриздиханда – Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, кафедраи анатомия ва физиологияи факултети биология дар хулосаи додашудаи мусбати худ, ки аз тарафи Иронова Сафина Шириншоевна номзади илмҳои биологӣ, дотсенти кафедраи анатомия ва физиологияи факултети биологияи Донишгоҳи мазкур (эксперт) ва аз ҷониби ректор доктори илмҳои таърих, профессор Ибодуллозода Аҳлиддин Ибодулло тасдиқ шудааст, қайд шуд, ки докталаби дараҷаи илмӣ 13 интишори илмӣ, ки аз ҷумла оид ба мавзӯи диссертатсия 5 мақола илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшаванда ҷопшуда дорад. Интишороти муаллиф нуқтаҳои асосӣ, натиҷа ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро нишон медиҳад.

Диссертатсияи Муродова Моҳира Ҳусеновна дар мавзӯи «**Баҳодихии маҳсулнокии гӯсфандон аз рӯи нишондихандаҳои биохимиявии хун**» аз рӯи навгонии илмӣ, мубрамият ва аҳамияти назариявӣ ва амалӣ доштани сазовори баҳои мусбат буда, ба бандҳои 31, 34 – и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 юни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи рисола барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия сазовор мебошад.

Новобаста ба мувафаксияҳои бадастовардаи муаллиф оид ба рисолаи илмӣ ҳангоми ҳаматарафа таҳлил намудани он баъзе камбудихо мушоҳида карда шудаанд, ки онҳо чунинанд:

1. Дар матни рисолаи илмӣ баъзе хатогиҳои имлоӣ ва техникаӣ ҷой доранд.
2. Дар номгузории ҷадвалҳо хатогиҳои имлоӣ дида мешавад.
3. Дар баъзе ҷадвалҳо саршумори ҳайвонҳои таҷрибавӣ дарҷ нагардидааст.

4. Номи баъзе аз чадвал ва расмҳо ба мавзӯ кам мувофиқат мекунад.

Бояд кайд кард, ки камбудихои ҷойдошта арзиши илмии рисолаи номзадии унвонҷӯ Муродова Мохира Ҳусеновнаро паст намекунанд. Камбудихои кайдгардида хусусияти ислоҳшавандгиро доро мебошанд.

Нуктаҳои илмӣ ва натиҷаҳои диссертатсия саҳеҳ ва асоснок буда, ба ихтисоси 03.01.04 – Биохимия (илмҳои биологӣ) мувофиқат мекунанд ва таҳқиқоти анҷомёфта маҳсуб гардида, ҷавобгу ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои биологӣ аз ихтисоси 03.01.04 – Биохимия мебошад.

Натиҷаҳои таҳқиқоти муаллиф дар 13 маводи илмӣ дарҷ ёфтааст, ки аз ин миқдор 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, 8 фишурдаи мақола дар маводи конференсияҳои гуногуни илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ба таъб расидаанд.

Номгӯи муҳимтарин корҳои илмӣ моҳияти диссертатсияро инъикоскунанда:

1. Муродова, М.Ҳ. Таносуби тағйирёбии аллелҳои гуруҳи хун вобаста аз индекси монандии антигенҳо (ИМА) – и волидайн дар гӯсфандон / М.Ҳ. Муродова, Р.Б. Қосимов // Кишоварз №3 (79). ISSN 2074 5435. Душанбе 2018. - С. 77-78.
2. Муродова, М.Ҳ. Омӯзиши тағйирёбии концентратсияи ферментҳо дар зардоби хуни гӯсфандони зоти тоҷикӣ. / М.Ҳ. Муродова / Кишоварз №4 (80). ISSN 2074 5435. Душанбе 2018. - С. 113-115.
3. Муродова, М.Ҳ. Омӯзиши тағйирёбии сатҳи сафедаҳои умумӣ ва ҳиссаҳои онҳо дар зардоби хуни гӯсфандони зоти тоҷикӣ ва дурагаҳои он / М.Ҳ. Муродова, Р.Б. Қосимов // Ахбори академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. №4 (58) ISSN 2218-1814. Душанбе 2018. – С. 58-62.
4. Қосимов, Р.Б. Роль пигмента меланина в ключевых процессах клетки и его метаболизм / Р.Б. Қосимов, У.Ҷ. Нуоров, М.Ҳ. Муродова // Наука и инновация №1. ISSN 2312-3648. Душанбе 2019. - С. 87-91.

5. Қосимов, Р.Б. Тағйирёбии сохтори полиморфии сафедаҳои таркиби хун дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ ва гибридҳои он ҳамчун нишондиҳандаи генетикӣ / Р.Б. Қосимов, М.Ҳ. Муродова // Илм ва фановарӣ. №1 ISSN 2312-3648. Душанбе 2020. – С. 132-135.

Мақолаҳои дар нашрияҳои дигари илмӣ, маводи конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ ҷопшуда:

6. Муродова, М.Ҳ. Омӯзиши баъзе аз нишондиҳандаҳои биохимиявии зардоби хун дар гӯсфандони зоти тоҷикӣ / М.Ҳ. Муродова, Р.Б. Қосимов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалӣ бахшида ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028», «80 – солагии Юсуфов Тилло Юсуфович» дар мавзӯи: «Синтези ҳосилаҳои нави глитсеринӣ аз ҷиҳати биологӣ фаъол дар асоси аминокислотаҳо, пептидҳо ва фуллерен C₆₀» (28-29 июни с. 2018) Душанбе 2018. - С.123-131.
7. Муродова, М.Ҳ. Хусусиятҳои истифодаи системаи полиморфӣ барои ташҳиси пешакии маҳсулнокии пашми гӯсфандон / М.Ҳ. Муродова, Р.Б. Қосимов // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ бахшида ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028», «Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ», «140 – солагии Қаҳрамони Тоҷикистон Садриддин Айнӣ» ва «70 – солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон» Душанбе 2018. - С.110.
8. Муродова, М.Ҳ. Омӯзиши нишондиҳандаҳои гематологӣ ва физиологияи хун дар баррачаҳои зоти тоҷикӣ ва дурагаҳои он / М.Ҳ. Муродова, Р.Б. Қосимов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ «Таҳсилот ва илм дар асри XXI: тамоюли муосир ва дурнамои рушд» бахшида ба «70 – солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон» Душанбе 2018. - С.68-69.
9. Муродова, М.Ҳ. Тағйирёбии сатҳи баъзе аз нишондиҳандаҳои биохимиявии зардоби хуни гӯсфандон вобаста аз ҷинс ва вазни зиндаи

хайвон / М.Х. Муродова, Р.Б. Қосимов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои муосири истифодабарии самараноки замин дар рушди соҳаи кишоварзӣ вобаста ба номусоидии иқлим» Данғара - 2018. - С.218-220.

10. Муродова, М.Х. Истифодабарии тестҳои физиолого-биохимиявӣ дар раванди гузаронидани корҳои селекционӣ дар ғусфандони зоти тоҷикӣ ва дурағаҳои он / М.Х. Муродова, Р.Б. Қосимов // Маводи конференсияи илмию назариявӣ ҳаёти устодону кормандони ДМТ бахшида ба «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ (солҳои 2019-2021)» ва «400-солагии Миробид Саййидои Насафӣ». Душанбе – 2019. –С.118-119.
11. Муродова, М.Х. Исследование содержания общего белка и белковых фракций в сыворотке крови у овец таджикских пород с разной продуктивностью / Р.Б. Косимов, У.Дж. Нуров, М.Х. Муродова // Маводи конференсияи илмию назариявӣ ҳаёти устодону кормандони ДМТ бахшида ба «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ (солҳои 2019-2021)» ва «400-солагии Миробид Саййидои Насафӣ». Душанбе – 2019. –С.117-118.
12. Қосимов, Р.Б. Сатҳи тағйирёбии нишондиҳандаҳои резистнокии табиӣ ҳуҷайраҳои хун дар баррачаҳои индекси монандии антигенҳои волидайнашон гуногун / Р.Б. Қосимов, М.Х. Муродова // Маводи конференсияи илмию ҷумҳуриявӣ «Мутобиқшавии организмҳои зинда ба шароити тағйирёбандаи муҳити зист» Душанбе 2019. - С. 96-97.
13. Қосимов, Р.Б. Фаъолнокии баъзе аз ферментҳо дар зардоби хуни ғусфандони зоти тоҷикӣ / Р.Б. Қосимов, М.Х. Муродова // Маводи конференсияи илмию ҷумҳуриявӣ «Мутобиқшавии организмҳои зинда ба шароити тағйирёбандаи муҳити зист» Душанбе 2019. - С. 97-98.

Дар мақолаҳои чопшуда масъалаҳои мубрам оид ба муайян намудани сафедаҳои таркиби зардоби хун, миқдори эритроцитҳо, гемоглобин, нишондиҳандаҳои иммунологии хун, омӯзиши фаъолнокии ферментҳо дар зардоби хуни ғусфандони зоти тоҷикӣ, нишондиҳандаҳои гематологии

таркиби хун вобаста аз тағйир ёфтани мавсими сол, чинс, сатҳи хӯрока, синну сол ва чинс маълумотҳо оварда шудааст.

Ба диссертатсия ва автореферат ба шурои диссертатсионӣ 4 тақриз ворид гардидааст, ки ҳамаи онҳо мусбат мебошанд, аз он ҷумла:

1. Вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовини раиси комиссияи экологӣ, номзади илмҳои кишоварзӣ Икромӣ Фазлиддин Маҳмазоит ба автореферати рисолаи илмӣ тақриз навиштаанд (тақриз бо забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст), тақриз мусбӣ арзёбӣ гардидааст.

2. Профессори кафедраи зоотехнияи ҷузъии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур, доктори илмҳои кишоварзӣ, узви вобастаи Академияи илмҳои табиатшиносии Россия Рузиев Туйҷӣ Бадалович (тақриз бо забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст), тақриз мусбат арзёбӣ гардидааст.

3. Мудири кафедраи биологияи Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар ноҳияи Рашт, номзади илмҳои биологӣ Ҳусейнов Умарҷон Мирхочаевич (тақриз бо забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст), тақриз мусбат арзёбӣ гардидааст.

4. Табиб-озмоишгари озмоишгоҳи клиникаию биохимиявӣ «ГБУЗ» беморхонаи ноҳиявии шаҳри Еманжелинскии вилояти Челябинск ВЗ ФР номзади илмҳои биологӣ Нуралиев Муслиҳиддин Маҳмадрасулович ба автореферати рисолаи илмӣ тақриз навиштаанд (тақриз бо забони русӣ пешниҳод шудааст), тақриз мусбат арзёбӣ гардидааст.

Ҳамаи тақризҳо мусбат буда, муқарризони беруна дар баробари муаяйн кардани баъзе эродҳои автореферати диссертатсия (тоҷикӣ ва русӣ) муҳимияти ҷанбаҳои назариявӣ амалӣ, навоарӣ ва дастовардҳои илмии муаллифи диссертатсияро таъкид кардаанд.

Интихоби муқарризони расмӣ ва муассисаи пешбар дар асоси комёбиҳо ва дастовардҳои онҳо оид ба ошкор намудани тағйирёбии миқдори умумии сафедаҳо ва ҳиссаҳои он дар зардоби хун вобаста ба синну сол, чинс, усули парвариш, вазни зинда ва алоқамандии онҳо бо баъзе

аломатҳои миқдорӣ дар ғусфандони зоти тоҷикӣ, инчунин пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи чорво бо истифодаи усулҳои биохимиявӣ таҳқиқотҳои илмӣ гузаронида шудааст. Дар ин самт интишороти илман асоснок дошта, метавонанд, кори илмии Муродова Моҳира Ҳусеновнаро аз рӯи муҳимияти кор, арзиши илмӣ ва амалии он, ҳолисона баҳо диҳанд.

Шурои диссертатсионӣ қайд мекунад, ки аз тарафи доктараби дараҷаи илмӣ Муродова Моҳира Ҳусеновна дар асоси иҷро кардани таҳқиқоти илмӣ дар мавзӯи «Баҳодиҳии маҳсулнокии ғусфандон аз рӯи нишондиҳандаҳои биохимиявии хун» як катор масъалаҳо коркард шудааст.

Муайян карда шуд, ки нишондиҳандаҳои биохимиявии хун дар барачаҳои ғусфандони зоти тоҷикӣ таҳқиқотҳоро вобаста аз ҷинс, вазни зинда инчунин аз рӯи нишондиҳандаҳои зардоби хун, ба монанди албумин ва глобулинҳо муайян карда намудааст. Бо мақсади баланд бардоштани маҳсулнокии аз усули дохилизотии ҷуфтӣкунонии кучқорҳои наслдиҳандаи ранги пашми сар ва пойҳояшон сафед ё сурхи равшандошта, пашми баданашон аз тибит бӯй ва нахҳои пигментдорашон камбуда истифода намудан зарур аст.

Ҷорӣ намудани тестҳои биохимиявӣ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи чорво, корҳои селекционӣ, ташкили рамаҳо ва оилаҳои ин зот самарани хуб медиҳад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот бо он асоснок карда шудааст, ки: коррелятсияи мусбат байни нишондиҳандаҳои ҳиссаҳои гуногуни зардоби хун ва маҳсулнокии ғусфандони зоти тоҷикиро нишон медиҳад. Баъзе аз нишондиҳандаҳои зардоби хунро дар ҳамоҳангӣ бо усулҳои зоотехникӣ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи ғусфандон истифода бурдан мумкин аст.

Вобаста ба масъалагузори дар диссертатсия ҷойдошта самаранокии натиҷаҳои боэътимод дар шароити минтақаи Ҳуросони вилояти Хатлон ба даст оварда шудааст. Барои муайян намудани маҳсулнокии ояндаи чорво миқдори умумии сафедаҳои зардоби хун ва ҳиссаҳои он дар ғусфандони зоти тоҷикӣ бо усули колориметрӣ омӯхта шуд. Дар кор усулҳои биометрӣ, мушоҳида, тавсиф, баҳисобгирӣ, ҳулосабарорӣ дар асоси усулҳои муосири

биохимиявӣ, зоотехникӣ, биологӣ, физиологӣ ба таври амалӣ истифода шудаанд. Инчунин хоҷагидорон метавонанд ҳангоми пешгӯӣ ва ба нақшагирии маҳсулнокии ояндаи чорво ба таври васеъ истифода баранд. Тестҳои биохимиявӣ низ барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ояндаи чорво, корҳои селекционӣ, ташкили рамаҳо ва оилаҳои ин зот самараи хуб медиҳад.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот: муаллиф тамоми зинаҳои таҷрибаҳои таҳқиқотӣ, бевосита дар ҷамъоварӣ ва ҷустуҷӯи таҳлили адабиёти соҳавӣ, омӯзиши объектҳои таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаҳои озмоишгоҳӣ, коркарди оморӣ, таҳлил намудани мавод ва ҷопи мақолаҳо саҳм дорад. Натиҷаҳои ба дастмадаи системаи полиморфии сафедаҳо тавсия дода мешавад, ки барои пешгӯӣ намудани маҳсулнокии ҳангоми гузаронидани корҳои илмӣ, таҳияи дастурҳои илмӣ аз фанҳои генетика ва физиология истифода бурда шавад. Инчунин натиҷаҳои ҳангоми навиштани монография, китобҳои илмӣ, дастурҳои соҳаи чорводорӣ истифода бурдан мумкин аст.

Шури диссертатсионӣ аз он хулосабарорӣ намуд, ки диссертатсияи пешниҳодшуда кори илмӣ ба анҷом расонидашуда буда, аз ҷиҳати мазмун ва мундариҷа ба ихтисоси 03.01.04 – Биохимия мувофиқат намуда, ба талаботи боби 3, банди 31, 34 тартиб додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021 № таҳти 267) тасдиқ гардидааст, комилан мувофиқат мекунад.

Дар маҷлиси рӯзи 15 июни соли 2023 гузаронидашуда, шури диссертатсионӣ қарор қабул кард, ки ба Муродова Моҳира Ҳусеновна дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия дода шавад.

Ҳангоми гузаронидани овоздиҳии пинҳонӣ дар шури диссертатсионӣ аз шумораи умумии 15 нафар аъзои шури диссертатсионӣ, 13 нафар иштирок доштанд. Аз ин 5 нафар докторони илм аз рӯи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия мебошанд.

Дар овоздихӣ аз 15 нафар (13-доктори илм) 13 нафар иштирок карданд.

Натиҷаи овоздихӣ: тарафдор 13 нафар, муқобил - нест, бетараф – нест, варақаҳои беъътибор - нест.

Раиси шурои диссертатсионӣ
доктори илмҳои биологӣ, профессор

Эргашев А.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои биологӣ

Иброгимова С.И.